

Ceļvedis skolotājam

Informācija par tematu

Latviešu valoda I. Pamatkurss. **2.1. Komunikācijas process un tā elementi.**

Plānotie skolēnam sasniedzamie rezultāti: VL.O.2.1.; VL.O.2.2.; VL.O.2.3.; VL.O.3.1.; VL.O.3.4.; VL.O.4.2.; VL.O.4.7.

Mācību līdzekli ieteicams izmantot saistībā ar **“Latviešu valoda I” pamatkursa programmas paraugu vispārējai vidējai izglītībai.**

Temats ir iekļauts izdevumā “Latviešu valoda I. Pamatkurss”.

Mācību līdzeklis vispārējai vidējai izglītībai. ISBN **978-9934-597-55-8**.

Mācību līdzekli Eiropas Sociālā fonda projekta “Kompetenču pieeja mācību saturā” ietvaros izstrādāja Daugavpils Universitāte.

Autore: **Ieva Vāvere.**

© Valsts izglītības satura centrs | ESF projekts Nr.8.3.1.1/16/1/002
Kompetenču pieeja mācību saturā.

Tematā iekļautie mācību materiālu piemēri

- *Temata atsegums skolēnam.*
- Komunikācijas veidi, komunikācijas procesa elementi, komunikācijas līdzekļi un to ietekme. *Uzdevumi/vingrinājumi*
- Komunikācijas procesa elementi (sagatave). *Atgāadne.*
- Komunikācijas procesa mērķi (sagatave). *Atgāadne.*
- Saziņas situāciju analīze. *Atgāadne.*

Ieteikumi mācību materiālu izmantošanai

Tematā “Komunikācijas process un tā elementi” ir trīs apakštemati (Komunikācijas veidi; Komunikācijas procesa elementi; Komunikācijas līdzekļi un to ietekme). Skolēns, lasot dažādus tekstus, diskutējot, analizējot atšķirīgas saziņas situācijas, secinot, veidojot

tekstus (viedoklis, reklāma un multimodāls teksts par jauniešiem aktuālu tēmu), mācās izprast dažādu komunikācijas veidu atšķirības, spēj noteikt galvenos saziņas situācijas elementus, izprot un spēj mērķtiecīgi izvēlēties un lietot komunikācijas līdzekļus.

Temata atsegums skolēnam	Pēc temata apguves skolēns: • izprot dažādus komunikācijas veidus, spēj tos identificēt un aprakstīt, analizēt dažādas komunikācijas situācijas, to mērķi un adresātu, kā arī izmantotos verbālos un neverbālos līdzekļus; • spēj identificēt un raksturot komunikācijas procesa elementus; • prasmīgi piedalās saziņā, ievērojot komunikācijas procesa pamatelementus; • prot noteikt komunikācijas nolūku un to kritiski vērtēt (piemēram, analītiski spriest par reklāmu piedāvājumiem); • spēj vērtēt multimodālu tekstu verbālo un neverbālo izteiksmes līdzekļu iespējamo ietekmi uz adresātu; • atbildīgi un prasmīgi izmanto dažādus verbālus un neverbālus izteiksmes līdzekļus dažādās komunikācijas situācijās.
Uzdevumi/vingrinājumi “Komunikācijas veidi, komunikācijas procesa elementi, komunikācijas līdzekļi un to ietekme”	Uzdevumi ir paredzēti, lai aktualizētu skolēna izpratni par komunikācijas veidiem un svarīgākajiem elementiem, kā arī uzlabotu viņa prasmes izmantot noteiktus verbālus un neverbālus izteiksmes līdzekļus dažādās saziņas situācijās.
1.	Skolotājs rosina skolēnus izpētīt frazeoloģismus, kuros izmantoti vārdi <i>runāt</i> un <i>klausīties</i>, lai sāktu sarunu par divām būtiskām daļām komunikācijas procesā, proti, informācijas nodošanu un saņemšanu. Ja nepieciešams, jāaktualizē, kas ir frazeoloģismi. Var izmantot frazeoloģijas vārdnīcu, kā arī latviešu valodas vārdnīcas šķirķļos dotos frazeoloģismus. • <i>Runāt</i>: https://tezaurs.lv/#/sv/run%C4%81t. • <i>Klausīties</i>: https://tezaurs.lv/#/sv/klaus%C4%ABties. Skolēni tiek rosināti pierakstīt kādu frazeoloģismu, tā skaidrojumu un iederīgu frazeoloģisma lietojuma situāciju, lai veicinātu skolēnus izmantot to savā valodā. Darba uzdevuma rezultātus skolēni klasē pārrunā un kopīgi secina, kā frazeoloģismos tiek atklāta runāšanas un klausīšanās būtība.

2., 3.	Skolotājs rosina sarunu par to, kas ir komunikācija, lai skolēni pārdomātu, ko jau zina, un izveidotu savu definīciju vārdam <i>komunikācija</i>. Lai iegūtu precīzāku izpratni par šī jēdziena nozīmi, skolotājs rosina dažādos informācijas avotos pētīt tā skaidrojumus, salīdzināt iegūto informāciju un sistematizēt to tabulā. Skolēni pievērš uzmanību vārdu <i>komunikācija</i> un <i>komunikācijas</i> lietojumam. Definīciju meklēšanai un salīdzināšanai var izmantot: • https://tezaurs.lv/; • https://tezaurs.lv/mlvv/; • http://termini.lza.lv/; • https://enciklopedija.lv/skirklis/6063. Skolēni klasē pārrunā darba rezultātu un kopīgi secina, kas nepieciešams, lai komunikācija būtu iespējama. Skolotājs izstāsta, ka komunikācijas procesā ir vairāki elementi, un sniedz skaidrojumu, lai veidotos kopīga izpratne par šiem jēdzieniem un to nozīmi. Galvenie komunikācijas procesa elementi ir sūtītājs (autors), ziņojums, saņēmējs (adresāts), ziņojuma kanāls, atgriezeniskā saite. Skolēni veido atgādni – komunikācijas procesa shēmu – un apraksta galvenos komunikācijas procesa elementus (var izmantot atgādnē sagatavi “Komunikācijas procesa elementi”).
4. (4.1., 4.2., 4.3.)	Skolotājs aicina skolēnus nosaukt saziņas situācijas piemērus, kurās viņi ir piedalījušies dienā, kad notiek mācību stunda (piemēram, saruna ar vecākiem, klasesbiedriem, skolotāju; radio klausīšanās; informācijas apmaiņa virtuālajā vidē; dziesmas klausīšanās u. tml.), aicinot domāt arī par komunikācijas procesa elementiem. Skolotājs rosina skolēnus pārdomāt, kā šīs saziņas situācijas varētu sagrupēt, lai secinātu, ka pastāv vairāki komunikācijas veidi: starppersonu komunikācija, grupu komunikācija, masu komunikācija. Sarunas turpinājumā kopīgi tiek pārrunāts jautājums par komunikācijas mērķiem, piemēram, informēt; izklaidēt; pierādīt savus uzskatus; paust viedokli, emocijas, iespaidus; sniegt estētisku baudījumu; iedarboties uz klausītāju/lasītāju/skatītāju gribu un aktivizēt viņus darbībai; iegūt informāciju; ieinteresēt. Skolēni izveido atgādni par komunikācijas mērķiem (var izmantot atgādnē sagatavi “Komunikācijas procesa mērķi”).
4. (4.4., 4.5., 4.6.) 5. (5.1., 5.2.)	Skolotājs rosina skolēnus aktualizēt savu sociālo pieredzi, meklēt dažādus piemērus interneta vidē, lai nostiprinātu izpratni par komunikācijas veidiem un mērķiem. Skolēni analizē izvēlētos saziņas situācijas (var izmantot atgādni “Saziņas situāciju analīze”). Skolotājs palīdz skolēniem analizēt izvēlētos saziņas situācijas. Jāpievērš skolēnu uzmanība saziņas kanālu dažādībai, proti, saziņas process izpaužas ne tikai sarunā, bet arī citos informācijas nodošanas kanālos, kā intervija, sapulce, aģenda, uzstāšanās, konference, mītiņš, koncerts, teātra izrāde, raidījums, reklāma, videoieraksts, ekspromts, attēls, dziesma, lekcija, filma u. c. Skolotājs uzklauza skolēnu pārdomas par efektīvu un neefektīvu komunikāciju, rosinot domāt par to, ka efektīva saziņa ir tāda, kurā tiek ņemti vērā visi saziņas elementi, proti, izvēlēti piemēroti izteiksmes līdzekļi atbilstošam saziņas mērķim, vietai, laikam, auditorijai.

5. (5.3.)	Lai skolēni novērtētu savu komunikatīvo kompetenci, skolotājs rosina izvērtēt to pēc pašu izveidotiem kritērijiem, analizējot, kas padodas un kas vēl jāpilnveido. Ja skolēniem ir padziļinātāka interese par savu prasmju novērtēšanu, var piedāvāt izpildīt V. F. Rjahovska saskarsmes līmeņu vērtējumu (pieejams: Kramiņš, E. <i>Runas prasme saziņā</i>. Rīga : Turība, 2005. 676.–679. lpp.).
6.	Lai sāktu sarunu par verbālajiem un neverbālajiem izteiksmes līdzekļiem un to nozīmi saziņā, skolotājs rosina skolēnus rakstīt viedokli par Edgara Kramiņa izteikumu, iepriekš aktualizējot viedokļa rakstīšanas nosacījumus. Skolēnus ieteicams informēt par teorētisku atziņām, ka <i>vārdiski tiek nodota mazākā informācija daļa (7%), bet lielākā daļa (93%) tiek pārraidīta ar balss un ķermeņa līdzekļiem</i> (A. Merabiana pētījums). Skolotājs palīdz skolēniem sastrukturēt informāciju par verbālo (vārdi) un neverbālo komunikāciju (balss, ķermenis). Jāpievērš uzmanība, ka neverbālajā komunikācijā tiek izmantoti paraverbālie saziņas līdzekļi (balss augstums, tembris, skaļums, spēks, intonācija, runas temps u. c. ar balsi panākamas izteiksmes) un neverbālie saziņas līdzekļi (gaita, stāja, žesti, pozas, sejas mīmika, acu kontakts, ārējais izskats, manieres u. c.). Skolēni veido atgādni par verbālo un neverbālo komunikāciju un to izteiksmes līdzekļiem.
7.	Lai izprastu dažādu verbālo un neverbālo saziņas līdzekļu izmantojumu dažādās situācijās, skolotājs rosina analizēt trīs atšķirīgas saziņas situācijas (3 videomateriāli). Sadarbībā ar dizaina un tehnoloģiju skolotāju jārada priekšstats par to, kas ir grafiskie līdzekļi, kāda ir to nozīme informācijas nodošanā, kā tie ietekmē informācijas uztvērēju. Skolotājs palīdz skolēniem saprast svarīgākos izteiksmes līdzekļus un to nozīmi saziņā. Kopīgi tiek pārrunāts darba rezultāts, sniegtie ieteikumi un secinājumi. Skolēni secina, kā un kāpēc atšķiras verbālo, neverbālo un grafisko līdzekļu izmantojums atkarībā no saziņas situācijas mērķa un elementiem, kā arī to, kā šo līdzekļu lietojums ietekmē viņus kā informācijas uztvērējus. Skolēni vērtē iegūtās zināšanas un raksta, ko jaunu un ikdienas saziņā izmantojamu uzzinājuši no analizētajām situācijām.
8., 9.	Skolēni formulē un izsaka savu attieksmi pret reklāmām, minot konkrētus piemērus. Apzinoties, ka reklāmu izveide mūsdienās jau kļuvusi par nozīmīgu industriju, ir svarīgi saprast, kā un kāpēc tās tiek veidotas, lai skolēniem rastos ieradums kritiski vērtēt redzēto un dzirdēto reklāmas, proti, nepakļauties aicinājumam iegādāties preci vai pakalpojumu, kas nav nepieciešams, vērtēt reklāmās lietotās valodas kvalitāti, verbālās, neverbālās un grafiskās zīmes un to ietekmi. Lai veicinātu skolēnu izpratni par godīgumu, skolotājs rosina reklāmas ne tikai analizēt valodas un citu izteiksmes līdzekļu aspektā, bet arī vērtēt to atbilstību likumu prasībām, aktualizējot likumu nozīmi demokrātiskā sabiedrībā un akcentējot godīgumu kā vērtību.

10.	Skolēni gatavojas diskusijai, lai diskutētu par to, kā reklāmas ietekmē/neietekmē vērtības, cilvēku sociālos paradumus un uzvedību, attieksmi citam pret citu, iepriekš aktualizējot diskusijas norisi. Vairāk par diskusiju mācību procesā: https://ltmc.lv/files/ltmc/uploaded_content_files/Diskusiju_veidi.pdf Skolēniem ieteicams atkārtot argumentācijas veidus. Kopīgi tiek izvēlēts diskusijas veids (debates vai punktētā diskusija). Skolotājs palīdz skolēniem gatavoties diskusijai. Vairāk par debatēm var uzzināt <i>Debašu centra</i> lapā: • https://www.debasucentrs.lv/debates; • https://www.debasucentrs.lv/materiali-1. Diskusijas jautājums ir: “<i>Vai reklāmas ietekmē vērtības, cilvēku sociālos paradumus un uzvedību, attieksmi citam pret citu?</i>” Šāds jautājums izvēlēts tāpēc, ka gan sociālajās platformās, gan plašsaziņas līdzekļos, gan pētījumos ir aktualizēts jautājums par to, ka reklāmas negatīvi ietekmē izpratni par tādām vērtībām, idejām un konceptiem kā mīlestība, seksualitāte, panākumi, veiksmē un normalitāte.
11.	Skolotājs rosina, izmantojot iepriekš gūtās zināšanas, izveidot veiksmīgu reklāmu kādam skolēnu pašu izvēlētam produktam vai pakalpojumam. Ja skolēniem ir savs mācību uzņēmums, reklāmu ieteicams veidot tam. Skolotājs rosina skolēnus vērtēt citam cita darba rezultātu, balstot savu vērtējumu jau gūtajās zināšanās par komunikāciju, komunikācijas procesa elementiem, verbālajiem, neverbālajiem un grafiskajiem izteiksmes līdzekļiem.
12.	Lai rosinātu skolēnu izpratni par emocijzīmju lietojumu, skolotājs rosina noskaidrot, kad un kāpēc tās radītas, kā arī aicina izvērtēt to lietojuma tendences neoficiālā starppersonu saziņā. Jāaktualizē emocijzīmju apzīmēšanai izmantotie vārdi, proti, biežāk tiek lietots neliterārais <i>emodži</i> vai <i>emoji</i>, bet literāri pareizi būtu <i>emocijzīme</i> jeb <i>emotikons</i>. Vārdu skaidrojumi: <i>emocijzīme</i>: https://tezaurs.lv/mlvv/#/sv/emocijz%C4%ABme; <i>emotikons</i>: https://tezaurs.lv/#/sv/emotikons. Šis temats būs aktuāls, apgūstot arī 4.1. tematu par zīmju sistēmām.
13., 14.	Skolēni pēta 3 dažādu valsts iestāžu sociālo tīklu profilus un secina, vai šīs iestādes publiskajā komunikācijā lieto emocijzīmes, iegūto informāciju apkopojot tabulā. Secinājumus skolēni pārrunā klasē. Skolotājs iesaka, kuru valsts iestāžu sociālo tīklu profilus būtu vēlams pētīt, jo ne visas valsts iestādes aktīvi izmanto sociālos tīklus. Saraksts ar valsts iestādēm Latvijā: http://www.iem.gov.lv/lat/saites/?doc=15888. Skolotājs rosina sarunu par emocijzīmju lietošanas atšķirībām starppersonu saziņā, grupu saziņā, neoficiālā saziņā un oficiālā saziņā.

15.	Skolotājs rosina skolēnus domāt par emocijzīmju ietekmi uz valodu un spēju izteikties; rosina domāt, kādas ir emocijzīmju lietošanas priekšrocības un trūkumi. Skolēni brīvā formā diskutē par Vitas Ekstas aktualizēto jautājumu: <i>vai šīs mūsdienu piktogrammas, kuras izmantojam tikai kā teksta papildelementu, spētu aizstāt valodu pilnībā?</i> Skolotājs informē skolēnus arī par izstādi “Emodži dzeja”. Vairāk informācijas: • radoraidījums <i>Augstāk par zemi</i> (vada Anda Buševica) https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/augstak-par-zemi/klasiku-dzejas-tulkojumi-emodzi-valoda-jeb-makslinieces-vikas-ek.a121989/; • Raimonda Ķirka raksts <i>No grieķiem līdz emotikoniem</i> literatūras un filozofijas žurnālā “Punctum”: https://www.punctummagazine.lv/2019/09/06/no-grieķiem-lidz-emotikoniem/. Skolēni izveido ieteikumus ikvienam valodas lietotājam, lai nākotnē cilvēki saziņā neizmanto tikai emocijzīmes, bet domātu arī par valodas attīstību un pilnveidošanu. Skolotājs rosina domāt par valodas ilgtspējīgumu, veidojot ieteikumus valodas lietotājiem. Par ieteikumu skaitu un noformēšanas formātu skolotājs vienojas ar skolēniem.
16.	Izmantojot temata apguves laikā gūtās zināšanas un prasmes, skolotājs rosina skolēnus izveidot multimodālu tekstu par sev aktuālu tēmu, kā arī palīdz un atbalsta skolēnus darba procesā. Ja nepieciešams, skolotājs iesaka tēmu, par kuru varētu veidot tekstu. Skolēni aktualizē atsauču noformēšanas nosacījumus, izmantoto avotu un literatūras saraksta noformēšanas prasības, pārrunā informācijas avotu izvēles principus (darbā drīkst izmantot resursus arī citās valodās). Skolēni izveido un prezentē multimodālu tekstu par sev aktuālu tēmu. Skolotājs rosina skolēnus vērtēt savu un citu klasesbiedru darba procesu, tā rezultātu, kā arī gūto zināšanu un prasmju sasaisti ar dzīvi.
Atgādnē “Komunikācijas procesa elementi” (sagatave)	Atgādnē skolēni ieraksta informāciju par komunikācijas procesa elementiem un to īsu to raksturojumu. Informācijas strukturēšanai var izmantot doto tabulu vai kādu citu grafisko līdzekli.
Atgādnē “Komunikācijas procesa mērķi” (sagatave)	Atgādnē skolēni ieraksta informāciju par komunikācijas procesa mērķiem. Vēlams pierakstīt arī katram mērķim atbilstīgu piemēru un/vai raksturojumu. Informācijas strukturēšanai var izmantot doto shēmu vai kādu citu grafisko līdzekli.
Atgādnē “Saziņas situāciju analīze”	Atgādnē paredzēta, lai skolēniem būtu skaidrākas norādes, kā analizēt dažādas saziņas situācijas.

Mācību līdzekļu piemēros izmantotā literatūra un resursi

1. Akadēmiskā terminu datubāze AkadTerm [tiešsaiste]. Latvijas Zinātņu akadēmija, 2005.–2020., [skatīts 2020. g. 3. maijā]. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php>
2. Buševica, A. *Klasiķu dzejas "tulkojumi" emodži valodā jeb mākslinieces Vikas Ekstas eksperimenti* [tiešsaiste, radoraidījums]. Latvijas Radio 1, 2019. g. 6. okt., [skatīts 2020. g. 3. maijā]. Pieejams: <https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/augstak-par-zemi/klasiku-dzejas-tulkojumi-emodzi-valoda-jeb-makslinieces-vikas-ek.a121989/>
3. *Debašu materiāli* [tiešsaiste]. Debašu centrs, [skatīts 2020. g. 3. maijā]. Pieejams: <https://www.debasucentrs.lv/materiali-1>
4. Dimants, A. *Komunikācija* [tiešsaiste, šķirklis Nacionālajā enciklopēdijā, atjaunots 2020. g. 10. martā]. Latvijas Nacionālā bibliotēka, 2018, [skatīts 2020. g. 3. maijā]. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/6063>
5. *Diskusiju veidi* [tiešsaiste]. Latvijas Tiesnešu mācību centrs, [skatīts 2020. g. 3. maijā]. Pieejams: https://ltmc.lv/files/ltmc/uploaded_content_files/Diskusiju_veidi.pdf
6. *Dvēseļu putenis kinoteātros no 8. novembra* [tiešsaiste, videomateriāls]. Video aģentūras Kultfilma Youtube konts, [skatīts 2020. g. 3. maijā]. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=qWN4qY55pJc>
7. Kramiņš, E. *Runas prasme saziņā*. Rīga : Turība, 2005.
8. Ķirķis, R. *No grieķiem līdz emotikoniem* [tiešsaiste]. Punctum, 2019. g. 6. sept., [skatīts 2020. g. 3. maijā]. Pieejams: <https://www.punctummagazine.lv/2019/09/06/no-grieķiem-lidz-emotikoniem/>
9. Laua, A., Ezeriņa, A., Veinberga, S. *Latviešu frazeoloģijas vārdnīca*. 1.–2. sēj. Rīga : Avots, 1997.
10. *Par debatēm* [tiešsaiste]. Debašu centrs, [skatīts 2020. g. 3. maijā]. Pieejams: <https://www.debasucentrs.lv/debates>
11. *Reklāmas likums* [tiešsaiste]. Latvijas Vēstnesis, 2000. g. 10. janv., Nr. 7, [skatīts 2020. g. 3. maijā]. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/163-reklamas-likums>
12. *Reperis vai dzejnieks* [tiešsaiste, videomateriāls]. Latvijas Televīzijas raidījums Kultūrdeva, 2020. g. 11. febr., [skatīts 2020. gada 3. maijā]. Pieejams: <https://ltv.lsm.lv/lv/raksts/11.02.2020-reperis-vai-dzejnieks.id179806/>
13. *Tezaurs.lv* [tiešsaiste]. Mākslīgā intelekta laboratorija, 2009.–2020., [skatīts 2020. g. 3. maijā]. Pieejams: <https://tezaurs.lv/>
14. *Valsts iestādes Latvijā* [tiešsaiste]. Iekšlietu ministrija, [skatīts 2020. g. 3. maijā]. Pieejams: <http://www.iem.gov.lv/lat/saites/?doc=15888>
15. *Valsts prezidenta Egila Levita uzruna Vecgada vakarā* [tiešsaiste, videomateriāls]. Valsts prezidenta Egila Levita oficiālais Youtube konts, [skatīts 2020. g. 3. maijā]. Pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=t8Je_xKMRXw
16. Zuicena, I., Roze, A. (red.). *Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca* [tiešsaiste]. LU Latviešu valodas institūts (sast.), 2003.–2019., LU Mākslīgā intelekta laboratorija (tehniskā realizācija), [skatīts 2020. g. 3. maijā]. Pieejams: <https://tezaurs.lv/mlvv/>